

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TẠ DUY HÙNG

CUỘC SỐNG VÀ SỐ PHẬN CON NGƯỜI THỜI HẬU CHIẾN
TRONG BÚT KÝ MINH CHUYÊN

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên – 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TẠ DUY HÙNG

CUỘC SỐNG VÀ SỐ PHẬN CON NGƯỜI THỜI HẬU CHIẾN
TRONG BÚT KÝ MINH CHUYÊN

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.220.121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Nguyễn Đăng Điệp

Thái Nguyên - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi với sự giúp đỡ của thầy hướng dẫn khoa học, là kết quả lao động nghiêm túc trong quá trình nghiên cứu của tôi. Các nội dung trong luận văn trung thực và chưa từng được công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Tạ Duy Hưng

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy, cô giáo, các cán bộ Khoa Báo chí - Truyền thông và Văn học, Phòng Đào tạo, Ban Giám hiệu Trường Đại học Khoa học - Đại học Thái Nguyên; Ban Giám đốc Đài PT-TH Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi học tập và nghiên cứu.

Tôi xin trân trọng cảm ơn PGS. TS. Nguyễn Đăng Điệp đã tận tình giúp đỡ, hướng dẫn tôi trong suốt quá trình nghiên cứu bằng một tinh thần khoa học nhiệt thành và nghiêm túc.

Tôi xin chân thành cảm ơn Nhà văn, NSUT. Minh Chuyên đã giúp đỡ tôi trong quá trình thực hiện luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn gia đình, đồng nghiệp đã quan tâm động viên, giúp đỡ tôi trong suốt thời gian qua.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Tạ Duy Hưng

MỤC LỤC

	Trang
TRANG BÌA PHỤ	
LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	10
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	10
5. Cấu trúc của luận văn	11
6. Đóng góp của luận văn	11
NỘI DUNG.....	12
Chương 1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN THỂ LOẠI VÀ SỰ NGHIỆP SÁNG TÁC CỦA MINH CHUYÊN.....	12
1. 1. Giới thuyết chung về thể loại	12
1.1.1. Quan niệm về ký và bút ký	12
1.1.2. Đặc điểm của bút ký.....	17
1. 2. Khái quát về sự nghiệp sáng tác của Minh Chuyên.....	21
1.2.1. Cuộc đời và hành trình sáng tác của Minh Chuyên	21
1.2.2. Quan niệm nghệ thuật của Minh Chuyên	27
Chương 2. ĐỜI SỐNG HẬU CHIẾN TRONG BÚT KÝ CỦA MINH CHUYÊN	36
2.1. Số phận của người lính thời hậu chiến.....	36
2.1.1. Sự tồn tại vật vờ	36
2.1.2. Những số phận dở dang	42
2.1.3. Những ám ảnh và nỗi đau khó diễn tả bằng lời	48
2.2. Sự đồng cảm của xã hội với nỗi đau chiến tranh	53

2.2.1. Tiếng nói cảm thông với người trong cuộc.....	53
2.2.2. Những phát hiện ngạc nhiên đến sững sốt.....	57
2.2.3. Sức lan tỏa và ảnh hưởng xã hội.....	60
Chương 3. MỘT SỐ PHƯƠNG THỨC BIỂU HIỆN CƠ BẢN	64
3.1. Từ nguyên mẫu đến hình tượng văn học	64
3.1.1. Tìm ra nét mới trong những vấn đề đã cũ.....	64
3.1.2. Khéo léo trong việc lựa chọn chi tiết tiêu biểu.....	68
3.2. Ngôn ngữ.....	76
3.2.1. Chân xác với hiện thực phản ánh.....	76
3.2.2. Ngôn ngữ của người nhập cuộc	78
3.3. Giọng điệu.....	80
3.3.1. Giọng điệu chân thành và bút pháp dung dị	80
3.3.2. Giản dị, giàu chất lính.....	82
KẾT LUẬN	85
TÀI LIỆU THAM KHẢO	88

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Sau năm 1975 là một giai đoạn sôi nổi của văn học Việt Nam. Trong giai đoạn này có thể nhắc đến những cây bút nổi lên như Lưu Quang Vũ với kịch, Bảo Ninh trong tiểu thuyết, Nguyễn Huy Thiệp, Phạm Thị Hoài với truyện ngắn và Minh Chuyên trong bút ký. Đồng nghiệp và một số nhà phê bình văn học đã gọi Minh Chuyên là nhà văn của thời hậu chiến. Gọi thế bởi những câu chuyện, những bài viết, thước phim của Minh Chuyên đều mang đậm những hình ảnh về người lính sau chiến tranh.

Thông qua những câu chuyện chân thực về số phận người lính, bút ký của Minh Chuyên đã gọi lên nhiều vấn đề, tạo nên những tác động lớn trong dư luận xã hội. Bút ký Minh Chuyên nói lên được nỗi đau từ các dư chấn chiến tranh, những mất mát, thua thiệt của người lính khi trở về. Qua sáng tác của ông, người đọc nhận thấy dù chiến tranh đã lùi xa, nhưng nỗi đau nó gây ra vẫn luôn hiện hữu trong đời sống hiện tại.

1.2. Minh Chuyên đã xuất bản khá nhiều sách văn học, biên kịch và đạo diễn nhiều phim tài liệu. Những tác phẩm bút ký và phim tài liệu của ông gây được tiếng vang chủ yếu về đề tài di họa chiến tranh. Nhiều tác phẩm của Minh Chuyên đạt giải thưởng cao. Bằng một loạt tác phẩm đề tài sau chiến tranh, Minh Chuyên đã khắc họa thành công hình tượng người lính thời hậu chiến, tạo nên một điểm nhấn đầy nhức nhối trong dòng văn học hậu chiến.

Có thể coi Minh Chuyên là hiện tượng hiếm, khi mà những tác phẩm về hậu quả chiến tranh của ông được dư luận trong và ngoài nước dành sự quan tâm đặc biệt. Ông đã nhận được hơn 5.000 bức thư của bạn đọc, của khán giả, hàng ngàn trang phê bình, tiểu luận, khóa luận tốt nghiệp đại học và luận văn thạc sĩ viết về bút ký Minh Chuyên, hàng trăm bài báo của đồng nghiệp viết về tác phẩm của ông in trên các báo, tạp chí trong và ngoài nước. Một số tư liệu này đã được tập hợp, biên soạn in thành sách, trong đó đáng chú ý là cuốn *Đồng nghiệp với*

nhà văn – Đạo diễn Minh Chuyên do Nhà xuất bản Hội nhà văn ấn hành năm 2017.

1.3. Ở lĩnh vực văn học, bút ký là thể loại làm nên thành công của Minh Chuyên. Bút ký cũng là thể loại được sử dụng phổ biến trong báo chí hiện nay, mà giữa ký báo chí và ký văn học lại có sự giao thoa, bổ trợ lẫn nhau. Đối với những người làm công tác phóng viên, biên tập viên tại cơ quan báo chí, truyền thông thì việc nghiên cứu, tìm hiểu một cách có hệ thống những đặc điểm về ký, bút ký, nội dung và phong cách nghệ thuật, những thành công và cả những vấn đề còn vướng mắc trong tác phẩm của Minh Chuyên - người có sự thành công trong đề tài hậu chiến, là rất ý nghĩa.

Chọn đề tài nghiên cứu này với mong muốn sẽ giúp cho tôi và đồng nghiệp có thể nhìn nhận, học hỏi những ưu điểm, tránh được những hạn chế trong quá trình sáng tạo tác phẩm. Đó là lý do tôi chọn đề tài nghiên cứu ***Cuộc sống và số phận con người thời hậu chiến trong bút ký Minh Chuyên*** làm đề tài luận văn thạc sĩ.

2. Lịch sử vấn đề

Tác phẩm của Minh Chuyên, với những hiệu ứng mà chúng tạo nên, đã góp phần làm cho đời sống văn học và xã hội Việt Nam trở nên sôi động. Vào những năm cuối thập kỷ 80, đầu thập kỷ 90 của thế kỷ XX, những ý kiến bàn luận, đánh giá xoay quanh hiện tượng Minh Chuyên và những bút ký của ông đã trở thành đề tài nóng. Những tác phẩm của ông được giới nghiên cứu phê bình và cả chính khách quan tâm.

Đã có những công trình nghiên cứu là luận văn thạc sĩ, khóa luận tốt nghiệp đại học, tiểu luận và khá nhiều bài phê bình về bút ký Minh Chuyên. Nhìn một cách tổng quát người ta đề cập đến 4 vấn đề cơ bản là: *Nhấn mạnh về sự chuyên tâm của Minh Chuyên dành cho đề tài người lính; người ta phân tích, lí giải cái nhìn nghệ thuật; luận bàn về nghệ thuật ký của nhà văn, và người ta cũng đánh giá về khả năng tác động xã hội từ những tác phẩm của Minh Chuyên.*

2.1. Các nhà phê bình văn học và đồng nghiệp đánh giá cao Minh Chuyên bởi các tác phẩm viết về số phận người lính sau chiến tranh của ông. Những câu chuyện, những thước phim mang đậm hình ảnh người lính sau cuộc chiến. Những nhân vật trong tác phẩm đều là nguyên mẫu có thực ngoài đời. Nhân vật trong bút ký của Minh Chuyên đều là những con người bình dị, mang trong mình những nỗi đau, âm thầm gánh chịu những di họa của chiến tranh mà không phải ai cũng biết và thông cảm với họ về những nỗi đau ấy. Nhiều tác phẩm của ông gây xúc động mạnh mẽ.

Nói như nhà văn Kim Chuông thì “Minh Chuyên là nhà báo, nhà văn duy nhất “đặt cược” đời mình vào thể loại ký viết về đề tài chiến tranh và những hậu họa sau chiến tranh.” và “Toàn bộ trang viết của Minh Chuyên đều bám sâu vào đề tài chiến tranh, đặc biệt là những hậu họa, những bức xúc lớn sau cuộc chiến. Bằng tấm lòng nhân ái, cảm thấm trước nỗi đau, trước sự hi sinh cao cả của đồng đội, những người đã hiến dâng xương máu đời mình cho Tổ quốc, Minh Chuyên gần như đã dành cả quãng dài của đời người cầm bút, bèn bỉ và mãi miết đi tìm những cảnh ngộ xót đau, bi kịch. Những số phận đầy éo le, oan trái. Những bóng dáng ly kỳ, khủng khiếp của những cuộc chiến đổ xuống đã phá hủy, tiêu diệt và làm biến dạng bao sinh mệnh phé tàn, đau đớn” [27, tr.64,65].

Không khó để nhận thấy phần lớn các tác phẩm của Minh Chuyên là viết về người lính. Nói về điều này, nhà văn Tô Hoàng (Dương Hà) trong bài *Minh Chuyên quanh năm là tháng bảy* đăng trên báo *Lao Động* số ra ngày 25/7/1995 viết: “Cho tới nay Minh Chuyên đã có hàng ngàn trang sách: Dăm tập ký, vài tập truyện ngắn, 2 tập tiểu thuyết, kịch sân khấu. Điều đáng nói là cả ngàn trang ấy đều tập trung cho một đề tài *những người đã chết và những người còn sống từ chiến trường trở về*. Đã có nhiều nhà báo, nhà văn viết về đề tài thương binh, liệt sĩ. Nhưng tập trung, bèn bỉ, không bước sang mảng đề tài khác ngoài những gì cần phải viết về những người đồng đội của mình – đây là nét hi hữu có một của Minh Chuyên”.

Còn nhà báo Trịnh Phú Sơn trong bài *Minh Chuyên những trang văn đau nỗi đau thời hậu chiến* ngày 27/ 7/2006 phát trên Đài Tiếng nói Việt Nam thì viết “Đề tài của nhà văn Minh Chuyên từ hơn 20 năm nay vẫn vậy – những số phận đau khổ nhất đang bị hành hạ bởi nỗi đau chất độc da cam. Với nhà văn Minh Chuyên, nếu không theo kịp thì thời gian sẽ cướp đi những số phận mà mạng sống vốn đã rất mong manh...” [27, tr.158].

Trên báo *Dân trí*, trong loạt bài *Thủ tục làm người còn sống – quả bom thời hậu chiến* đăng tháng 7 năm 2006, nhà văn Bùi Hoàng Tám viết “Sau “vụ” *Thủ tục để làm người còn sống*, Minh Chuyên dành toàn bộ tâm sức của mình để viết về đề tài hậu chiến và nỗi đau da cam. Những tác phẩm của anh đã gây chấn động một thời như: *Nước mắt làng*, *Chiếc cũi trần gian*, *Tiếng chuông chùa*, *Đứa con màu da thú*, *Vào chùa gặp lại...* đặc biệt là bút ký *Người lang thang không cô đơn* viết về anh thương binh Nguyễn Đình Thúc và tấm lòng nhân hậu, cao cả của ông bà Châu, người đã chăm sóc Thúc khi anh tâm thần, lang thang trên các vỉa hè Hà Nội. Tác phẩm đã được nhiều loại hình nghệ thuật tái hiện một thành công lớn của tác giả Minh Chuyên về đề tài hậu chiến”[27, tr.53].

Hay như trong bài *Nhà văn Minh Chuyên người có tâm, có tầm*, cũng nhận xét về sự tận tâm của Minh Chuyên dành cho đề tài người lính, Thượng tướng, Viện sĩ Nguyễn Huy Hiệu đã viết: “Hơn 40 năm cầm bút của Nhà văn, nhà báo, đạo diễn Minh Chuyên từ khi mặc áo lính đến khi về đời thường làm báo, viết văn, làm phim, tôi biết Minh Chuyên chỉ tâm huyết một đề tài: Chiến tranh cách mạng và người lính về làng. Tôi tìm thấy hình ảnh người lính sau chiến tranh bên những lũy tre làng trong tác phẩm văn học và điện ảnh của Minh Chuyên” [27, tr.10].

2.2. Các nhà phê bình, đồng nghiệp của Minh Chuyên và sinh viên đã có những công trình nghiên cứu, phê bình về cái nhìn nghệ thuật của nhà văn. Khá nhiều bài sau khi đăng tải đã được tập hợp lại trong 3 cuốn sách: *Bút ký Minh Chuyên trong luận văn sinh viên Đại học*, Nhà xuất bản Lao động in 2004; *Khán*